

De otter in Nederland bedreigd

door Frans Leeuwenberg en Jan Veen



De otter is een ongelooflijk snelle en wendbare kampioen zwemmen en een speels en schitterend roofdier. Slechts weinigen hebben het geluk gehad een otter in het wild te zien. Dat is niet zo vreemd. In Nederland komen nog maar een paar honderd van deze dieren voor en zij leiden een teruggetrokken leven.

De familie van de marterachtigen kent als onderfamilie een zeer kenmerkende groep van sterk aan water aangepaste dieren: de otters. Alle soorten otters worden gekenmerkt door een zeer dichte pels, een tamelijk platte schedel met neusgaten, ogen en oren hoog in de kop, zwemvliezen tussen de tenen en, op de zeeotter na, een lange sterke staart.

De verspreiding van de ongeveer 16 soorten otters is zeer groot. Behalve in Australië, Antarctica en afgelegen eilanden komen overal otters voor waar voldoende water aanwezig is.

De Europese otter, een middelgrote soort, heeft een verspreidingsgebied dat reikt van de westkust van Ierland tot de oostkust van Japan en het noorden van Azië en Europa tot in Noord-Afrika en Indonesië. Al met al een enorm verspreidingsgebied. Desondanks wordt deze soort, evenals de

overige soorten otters, tot de bedreigde diersoorten gerekend. Dat is vooral te wijten aan de intensieve jacht die er op veel plaatsen wordt of werd gemaakt en aan het verdwijnen, vooral in de laatste tientallen jaren, van het voor otters geschikte biotoop. Het laatste is te wijten aan de steeds sterker wordende vervuiling, aan het droogleggen van moerasgebieden en aan het door de mens intensief in gebruik nemen van grote terreinen.

De otter tot ongeveer 1940

In Nederland hebben in historische tijden, voorzover bekend, altijd otters geleefd. De zeer vele namen van steden en plaatsen met otter (zoals Otterlo en Otterpolders) geven een goede indicatie van de oorspronkelijke algemene verspreiding van het dier. Tot aan afgelegen wateren, zoals het

Een rustige omgeving, voldoende diep water (en natuurlijk genoeg vis): dat is het ideale otterland





Uddelermeer en de kleine rivieren en beken in het oosten en zuiden van het land, kwamen ze voor.

Hoewel ze als concurrent van de vissers en als leverancier van een mooie, sterke bontsoort sterk werden bejaagd, hebben ze zich, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de nerts en de bever, tot op de huidige dag kunnen handhaven. Dit is niet in de laatste plaats te danken aan G. A. Brouwer. Deze natuurbeschermers van het eerste uur schreef in de jaren 1940-1942 een artikelenreeks in het tijdschrift 'De Levende Natuur', waarin hij opmerkte, dat de Otter als hij niet spoedig zou worden ontzien binnen afzienbare tijd de Nederlandse lijst van uitgeroeide diersoorten zou verlengen. Hij schatte toen het aantal nog levende otters op 50 à 60 stuks. Het grootste aantal zou in de toen net drooggelegde maar nog moerassige Noordoostpolder voorkomen. Hoewel zijn schatting waarschijnlijk wat aan de lage kant is geweest, is het tekenend voor de felheid waarmee de otter werd bejaagd. Tot 1947 viel de otter onder geen enkele wet. Hij was het gehele jaar bejaagbaar. Mede dank zij de alarmerende berichten van Brouwer werd in 1947 de jacht op de otter bij Beschikking van de Jachtwet gesloten.

Na de inwerkingtreding van de Jachtwet 1954 werd de jacht op de otter het gehele jaar gesloten. Uitzonderingen hierop vormden tot in 1959 enkele gemeenten in de provincie Zeeland.

De tegenwoordige populatie

Sinds 1954 is de jacht op otters geheel gesloten en er werd slechts een beperkt aantal vergunningen

voor de jacht op otters afgegeven; de laatste 15 jaar zelfs helemaal niet. Omdat de beroepsbinnenvisserij in die periode sterk verminderde en de otter als niet-bejaagbaar dier weinig te bieden had aan de jagers, is de soort sindsdien min of meer in de vergeethoek geraakt.

Uit onderzoek in 1965 bleek dat de populatie zich sedert de oorlog had hersteld. Vooral in Friesland, maar ook in het Hollands-Utrechtse plassen gebied en Zeeuws-Vlaanderen, kwamen levensvatbare populaties voor. Het aantal werd voor geheel Nederland op ongeveer 300 exemplaren geschat. Een omstreeks 1975 in Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal ingesteld onderzoek bracht aan het licht dat ook hier een kleine doch redelijk stabiele populatie bestond. Vooral deze populatie, die tijdens eerstgenoemd onderzoek niet ontdekt was, geeft aan dat de otters vrijwel onopgemerkt in bepaalde gebieden aanwezig kunnen zijn.

Gebiedsbehoefte

Dat de aanwezigheid van otters vaak moeilijk is te ontdekken, is waarschijnlijk het gevolg van de grote territoria die ze er op nahouden, gekoppeld aan een nogal schuwe leefwijze. Uit het onderzoek kwam naar voren, dat de territoria in Noord-Holland 10 tot 15 km² groot waren. In een dergelijk territorium waren de sporen van één of twee otters aanwijsbaar. Waarschijnlijk komen in een dergelijk gebied behalve jonge otters geen andere otters voor. Ook in het buitenland zijn dergelijke



De otter is een speels en schitterend roofdier waarvoor een actievere bescherming nodig is

grote territoria gevonden en het lijkt onwaarschijnlijk, dat in de overige gebieden in Nederland de dieren een kleiner gebied nodig hebben.

Een uitzondering vormen de kustgebieden van West-Schotland en Ierland, waar veel hogere dichtheden van otters worden gevonden. De voor otters uitzonderlijk gunstige voedselvoorwaarden van die gebieden zijn hiervoor de reden.

Al met al geeft dit aan dat zelfs in relatief gunstige gebieden in Nederland nooit echt grote dichtheden van otters zullen voorkomen. Voor het rivierengebied en andere wat minder gunstige gebieden zal de territoriumbehoefte van de otter nog veel groter zijn.

Behalve een voldoende groot gebied, dat echter niet een aaneengesloten natuurterrein behoeft te zijn, moet de otter voldoende en visrijk water tot zijn beschikking hebben. En er moet vooral voldoende dekking aanwezig zijn. Dit is van belang om de dieren de mogelijkheid te geven ongezien en ongestoord te kunnen vertoeven en om hun jongen groot te kunnen brengen

De toestand in Europa

Hoewel de verspreiding van de otter slechts in enkele landen goed bekend is, geeft de soort in praktisch alle gevallen een alarmerende achteruitgang te zien.

Op de *Britse eilanden*, waar de otter praktisch overal voorkwam, is de soort op veel plaatsen ver-

dwenen. Hij schijnt zich alleen in de kustgebieden van Schotland en de Schotse eilanden en Ierland goed te kunnen handhaven. In *Scandinavië* wordt een achteruitgang tot slechts een fractie van de oorspronkelijke populatie gemeld. Zo zouden er in Zweden nog slechts een paar honderd dieren leven. Uit Denemarken wordt een teruggang tot minder dan 200 dieren gemeld. De *Westduitse* populatie wordt intussen ook slechts op een paar honderd dieren geschat, die hoofdzakelijk in Sleeswijk-Holstein zouden voorkomen. In Beieren en enkele andere deelstaten zijn enkele restpopulaties aangetroffen. Hoewel nog niet uitgestorven, is het aantal exemplaren in *België* tot hooguit enkele tientallen dieren ingekrompen. Deze populatie is als geheel vermoedelijk afhankelijk van de Nederlandse otterpopulatie. In *Zwitserland* is de otter vermoedelijk uitgestorven, evenals in het grootste deel van *Oostenrijk*.

In de overige Europese landen is nauwelijks iets over het voorkomen van otters bekend. Er wordt echter overal een achteruitgang gemeld.

In diverse landen, onder andere in Engeland en West-Duitsland, zijn otterfarms opgericht waar otters worden gefokt om ze weer in de natuur los te laten. De mislukking van zulke pogingen in Zwitserland wijst erop, dat dit niet de meest aangewezen weg is om otterpopulaties te versterken of te herstellen. De benodigde kennis en ervaring om dit soort operaties met succes te kunnen uitvoeren is op het ogenblik volstrekt onvoldoende.

Ook in Nederland gaat het niet goed met de otter

Hoewel de situatie van de otter in Nederland allerm minst goed bekend is, steekt zij bij de ons omringende landen wat gunstiger af. Op veel plaatsen komen nog otters voor en wel op meer plaatsen dan tot voor kort werd gedacht. Hieruit moet echter in geen geval de conclusie worden getrokken dat het goed gaat met de otter in Nederland. Ook hier is namelijk toch nog een achteruitgang te constateren, met als belangrijkste oorzaak de achteruitgang van het biotoop. Ook de toenemende verstoring door recreatie, ruilverkavelingen en verstedelijking heeft invloed, evenals de vervuiling van het water.

Onder andere om deze redenen wordt het territorium, dat een otter nodig heeft groter, waardoor de dichtheid van otters in een gebied kleiner wordt. Een ander gevolg is dat gebieden aan de rand van een verspreidingsgebied verlaten gaan worden ten gunste van gebieden meer in het centrum van zo'n gebied. De dieren trekken zich dus vanuit de randgebieden terug naar gunstiger centrumgebieden. Dit is het meest opvallende voor de beken en kleine rivieren.

Actief beheer nodig

Tot op heden heeft de overheidsbemoeienis met betrekking tot het beheer van de otter zich beperkt tot het sinds 1947 niet meer uitoefenen van de jacht en een gedeeltelijke bescherming van zijn

biotoop volgens de Natuurbeschermingswet. Het in bezit hebben van een otter is gehouden aan een ontheffing van artikel 60 van de Jachtwet. Volgens dezelfde wet is het verboden om deze soort te doden, levend te bemachtigen, te bezitten of te verstoren.

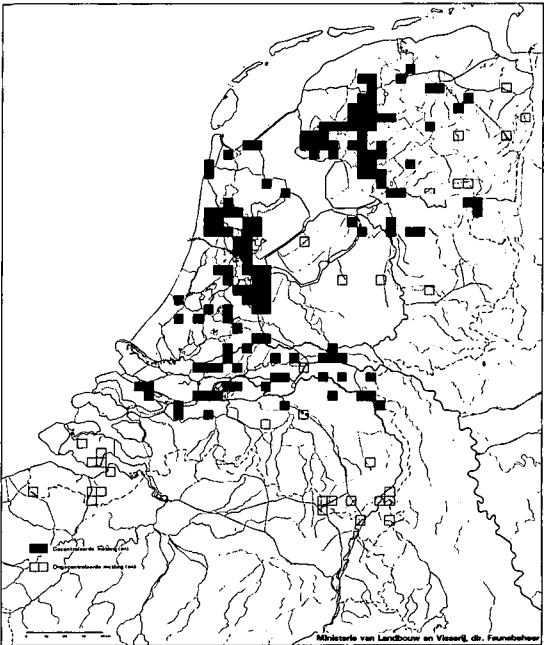
De Natuurbeschermingswet is gericht op de bescherming van reservaten en natuurgebieden, waarbij het beheer primair gericht is op de planten – maar veelal weinig of niet op de dierenwereld. Deze reservaten functioneren helaas vaak als 'bloempotten' in een landelijk en verstedelijkt gebied met zeer intensief grondgebruik. Vooral voor zoogdieren is het bloempotsysteem in het algemeen niet toereikend. Op deze manier worden populaties van elkaar gescheiden zodat te kleine, niet-levensvatbare subpopulaties worden gevormd.

Wettelijke bescherming is op zichzelf een passieve vorm van beheer. Voor daadwerkelijke bescherming is veeleer actief beheer nodig. Voorlichting over het behoud van specifieke biotoopelementen, buiten reeds beschermde ottergebieden, is één. Bescherming en herstel van deze tussenliggende biotoopelementen door *particulieren en overheid* is ook gewenst. Het actief betrekken van boeren en andere veldberoepen (terreinbeheerders, riet-snijders, muskusrattenvangers, beroepsvissers en polderwerkers) bij het beheer van de otter is een onmisbare schakel, wil men met succes de otter voor de lange termijn behouden. Het is belangrijk

De verspreiding van de otter omstreeks de eeuwwisseling.



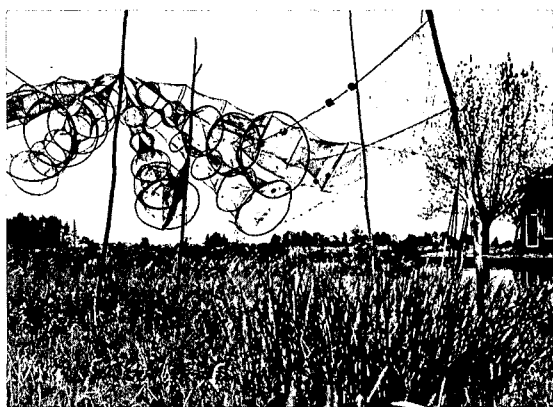
De tegenwoordige verspreiding van de otter in Nederland.



dat zij de otter tolereren en waarderen en niet ten onrechte als een schadelijk dier beschouwen. Daarnaast kunnen zij zich actief inzetten voor het behoud en herstel van biotopen, alsmede voor de bewaking ervan. Het merendeel van de meldingen over het voorkomen van de otter komt van deze categorieën 'veldberoepen' en nog wordt vermoedelijk een groot gedeelte gemist. Een permanente informatiestroom van geoefende mensen is indirect een actieve vorm van beheer met vele gunstige neveneffecten, als tolerantie en bewaking van de otter. Ook zou men moeten nagaan hoe omvangrijk de verliezen zijn aan otters die door verdrinking omkomen in palingfuiken. Afhankelijk daarvan kunnen er preventieve maatregelen worden genomen. Tot op heden krijgt een visser zijn door een otter vernielde fuik en inhoud volledig vergoed van de overheid uit het Jachtfonds. Tussen 1960-1970 en 1970-1980 is respectievelijk f 9.770,- en f 20.920,- voor otterschade uitgekeerd.

De laatste vier jaar is er veel extra inventarisatie aan de otter verricht. Deze voorlopige inventarisatie is slechts een aanzet tot diepgaander onderzoek naar de oecologie van de otter. Tevens zullen de knelpunten bij het beheer van de otter onder de loep worden genomen, zoals de minimumeisen voor het leefgebied en sterfte-oorzaken. Daarnaast zal het resterende otterbiotoop in alle delen van het land nauwkeurig worden beschreven. Waarnemingen en andere meldingen zullen worden nagegaan en moeten worden gerelateerd aan het type biotoop. In enkele van de meest karakteristieke regio's, zoals bijvoorbeeld Friesland en het rivierengebied, zal de populatiedichtheid nader moeten worden bepaald. Dit alles geeft ons een duidelijker beeld van de eisen die de otter aan zijn leefgebied stelt, zowel qua voedselaanbod als qua dekking. Met een bredere kennis van de otter en het gewenste beheer kunnen actieve beheersmaatregelen worden genomen.

De huidige otterstand kan niet meer worden teruggebracht tot die van rond 1900. Men moet echter niet verwachten dat uiteindelijk alle geschikte ottergebiedjes door de overheid kunnen worden aangekocht en beheerd. Vele zaken en



De visotter . . . een concurrent van de vissers?

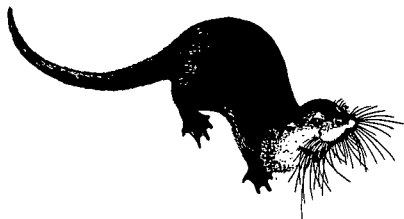
oplossingen zullen afhankelijk blijven van de particuliere inzet, zoals door grondgebruikers, natuurbeschermingsorganisaties, vissers en recreanten. We kunnen ook niet verwachten dat er in fuiken geen jonge otters meer zullen verdrinken, of dat er zo nu en dan niet verkeersslachtoffers zullen vallen.

** Publicatie van de Stichting Natuur en Milieu, november 1983*

LITERATUUR

- BROUWER, G. A., 1940. De uitroeiing van den vischotter (*Lutra lutra* L.) in Nederland aanstaande. *De Levende Natuur*, 45: 18-25, 50-57, 84-91, 115-123.
- BROUWER, G. A., 1942. De vischotter in den winter van 1940/1941. *De Levende Natuur*, 46: 170-174, 183-187.
- LEEUWENBERG, F. J., 1982. Otter-census 1980-19... *Muskusrat en beheer*, no. 3: 12-14.
- MÜLLER, H. U., C. MARTIN en P. DIETHELM, 1976. Vorkommen. *Umweltverhältnisse und Erhaltung des u Fischotters in der Schweiz*. 191 pag., Zürich.
- REUTHER, C. en A. FESTETICS, 1980, 288 pag. *Der Fischotter in Europa. Verbreitung, Bedrohung und Erhaltung*. Oderhaus und Göttingen.
- VEEN, J., 1975. Het voorkomen en enige gedragsverschijnselen van de visotter, *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758), in Noord-Holland. *Lutra*, 17: 21-35.
- WIJNGAARDEN, A. VAN en J. B. VAN DE PEPPEL, 1970. De otter. *Lutra lutra* (L.), in Nederland. *Lutra*, 12: 1-70, p.

Campagne Nederland-Otterland



De Vereniging Das & Boom, een landelijke natuurbeschermingsorganisatie, die zich inzet voor een betere bescherming van de inheemse marterachtigen en hun leefgebieden, startte op 12 november de nationale campagne Nederland-Otterland.

De campagne Nederland-Otterland is een eerste aanzet voor een meer gestructureerd beleid voor de otter en zijn leefgebieden om zo de perspectieven tot overleven te verbeteren. Naast de ontwikkeling van zo'n beleidsplan vormt een grootscheepse voorlichtingscampagne een belangrijk onderdeel van deze 'Nederland-Otterland'-campagne. Nadere inlichtingen bij de Vereniging Das & Boom, Gerard Noodstraat 21, 6511 SV Nijmegen